

дистанційна освіта та змішані форми навчання (blended learning) сприяють формуванню творчої і відповідальної особистості. Річ у тому, що віддалена освіта відсуває на задній план емоційно-експресивний бік навчання, пов'язаний з розумінням перспективи людини і людства, з переживанням власної суб'єктності у процесі дидактично організованого самопізнання.

Безперечно, усі ці виклики потребують більш розгорнутого і фактологічне підкріпленого аналізу. Але їхня тематизація у контекстах пандемії загострює екзистенціальні ризики, які приховані у так званих «нормальних» станах інформаційного суспільства та побудованих на них утопічних сподіваннях.

Література:

Agamben, G. (2020). Die Pandemie der Einsamkeit. *Neue Züricher Zeitung*, 7.04.2020. S. 12–13.

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ УЯВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
У ВИМІРІ СУЧАСНИХ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН**

*Н.П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

В умовах посилення в Європі у XXI ст. міграційних процесів виняткового значення набули питання міжкультурної комунікації людей, у результаті якої здійснюється пристосування одних ціннісних орієнтацій та норм поведінки до інших, реалізуються взаємовпливи, відбувається поглинання чи витіснення і заміна світоглядних векторів. Нагальною є необхідність формування у молодого покоління транскордонної і полікультурної ідентичності, аби воно вчилося жити в різних культурних просторах, не відчуваючи культурного шоку, не сповідуючи шовінізм, ксенофобію, національну обмеженість.

На думку відомого французького психолога і соціолога С. Московічі у кожної особи існують «ідентифікаційні матриці» (сітка освоєних раніше понять), які допомагають упорядкувати соціальні явища шляхом класифікації й ідентифікаційного зіставлення з узвичаєними прототипами. Так відбувається «входження» нової інформації в когнітивну структуру людини і надалі вона зазвичай керується уявленнями, які поділяють члени її групи. Основа

ідентифікаційної матриці складається з множини ідентичностей: загальнолюдської, професійної, гендерної, етнічної тощо [1]. Соціальні уявлення є «чинником, що конструює реальність не лише для окремого індивіда, але і для певної групи» [2, 209], наприклад, національної спільноти. Основуючись на концептуальних засадах теорії соціальних уявлень (за С.Московічі) як частини індивідуальних свідомостей, типової для представників виокремленої соціальної групи, зокрема молоді, тобто враховуючи соціальний контекст та орієнтуючись на колективного суб'єкта, під керівництвом академіка НАПН України С. Сисоевої в Україні було проведено масове (9 регіонів) анкетування українських студентів та учнів старших класів закладів середньої освіти (далі – школярів), присвячене виявленню їхніх етносоціальних позицій щодо поляків як окремої нації (держави) та етносу, який мешкає на тернах України. Метою польового дослідження стало з'ясування і самоідентифікаційних уявлень української молоді, і етносоціального ставлення молодих українців до поляків.

Молодіжне середовище є високоінтенсивною зоною міжкультурної взаємодії та міжнаціональних контактів. Саме в просторі закладів середньої та вищої освіти зустрічаються представники різноманітних етнічних груп, контактують різні системи світосприйняття та світорозуміння. У результаті таких контактів у молодих людей закріплюються стереотипи міжетнічного сприйняття і поведінки. Тому саме час здобуття молодим поколінням освіти є вирішальним періодом формування етнічної та міжкультурної самосвідомості. Крім того, саме у цей період життя особи є можливості для здійснення її цілеспрямованого навчання толерантності, сприйняття Іншого, тобто міжкультурної освіти.

Дослідники виходили з тези, що соціальні уявлення про національну ідентичність людини можна з'ясувати, якщо здобути знання про усвідомлення нею спільності походження, єдності й специфічності національної групи, ідеї спільності території тощо. Пропонована учасникам анкета складалася з 44 питань (відкритих, закритих і напівзакритих), які охоплювали 8 тематичних блоків, що репрезентували базові етносоціальні уявлення української молоді по відношенню до поляків, а також щодо проблем міжкультурного спілкування загалом. Блоки питань включали такі теми: самоідентифікація респондентів; ставлення (різні аспекти) української молоді до поляків; загальні уявлення про етнонаціональні конфлікти та шляхи їх вирішення; ставлення до міжетнічних шлюбів; ставлення до діяльності шкіл етнічних меншин та соціальна активність; уявлення про перспективи від'їзду за кордон; ставлення

до мови; релігійний складник міжнаціональних відносин; персональну інформацію про респондента.

Стисло і тезово викладемо основні результати опитування. Всі (100%) респонденти ідентифікують себе як українців/українок і лєвова частка (94%) як жителів міста. Переважна більшість опитуваних ідентифікують свою приналежність до європейської спільноти, що вважаємо наслідком інтенсифікації євроінтеграційних процесів у різних сферах життя українського суспільства, котра розпочалася із здобуттям незалежності. Однак у школярів цей показник сягає 100%, а в старшій за віком студентської молоді – 94%, причому на питання про особисту пов'язаність з європейською спільнотою останні дали 92% позитивних відповідей. В ідентифікаційних уявленнях студентів також прослідковується не чітке розуміння ними свого місця у глобалізованому світі, оскільки на споріднені за змістом питання анкети про «відчуття себе громадянином/громадянкою світу» і про особистий «зв'язок з глобальним співтовариством» позитивних відповідей одержано відповідно 69% і 36%. У той самий час школярі дали відповідно 67% і 69% позитивних відповідей на ці питання, що свідчить про зростання відкритості української молоді у цілому.

Самоідентифікація опитуваних з поляком/полькою становить незначну кількість, і характерна для мешканців західних регіонів України, територіально близьких до Польщі. Водночас усі українські респонденти (100%) не вбачають труднощів у взаєминах між поляками та українцями. До основних відмінностей між представниками двох народів більшість опитаних віднесла різне віросповідання й відмінності історії етносів.

Про відкритість молодих людей України до комунікації свідчать їхні думки про те, що, обираючи знайомих, друзів, колег, усі респонденти (100%) не зважають на етнічне походження та конфесію обранців. Так само 100% опитаних вважають, що школи з польською мовою навчання і громадські організації, що об'єднують представників національних меншин, сприяють їхній інтеграції у суспільство країни-реципієнта, порозумінню між етносами. Проте 100% опитуваних особисто не входять до складу ні українських, ні польських громадських організацій, що засвідчує низький рівень соціальної активності молодих українців.

Уявлення української молоді про закордон пов'язані насамперед із можливістю добре заробляти, хоча всі респонденти не мали досвіду роботи в іншій країні. Саме від'їзд з України з метою заробітку опитувані називають

основною причиною перебування члена(ів) своєї сім'ї за кордоном. Не зважаючи на те, що загалом лише 8% респондентів навчалося за кордоном, понад половина з них хотіли б навчатися за кордоном та/або працювати. Причому, вищий інтерес і до здобуття освіти виявили школярі – 56% (серед студентів 52%), і до працевлаштування – 68% (серед студентів 58%).

Усі респонденти (100%) вказали, що, спілкуються з родичами, колегами, друзями, незнайомцями українською мовою, хоча в реальності у східних регіонах, у Києві молоді люди послуговуються й російською мовою.

Анкетування засвідчило, що 100% школярів вважають себе вірянами, а серед студентів таких 93%.

Встановлено, що у респондентів сформовано когнітивний складник етнічної обізнаності, як раціонально-пізнавальний акт, що включає знання про етнічні групи – свої та чужі, про їх історію, звичаї, особливості культури та етнічну самоназву.

Виснувано, що подальших зусиль потребує розвиток в українській молоді міжкультурної освіти і досвіду міжкультурної комунікації, що слід здійснювати у процесі низки цілеспрямованих заходів. До них відносимо викладання у школі предмету «Міжкультурна комунікація» з акцентуванням уваги на етнонаціональних особливостях мешканців сусідніх з Україною держав, зокрема Польщі; проведення позашкільних заходів, спрямованих на вивчення етнонаціональних особливостей представників інших національностей, що мешкають на теренах України; створення можливостей для поглиблення обміну молодіжними групами з метою ознайомлення молодих українців з культурою і життям інших країн. Корисним вважаємо створення словника культурної грамотності, на кшталт твору Е.Д.Хірша (Hirsch, Kett, Trefil, J. 2002), але з акцентуванням уваги на відомостях, пов'язаних із культурою і звичаями етнічних меншин, які мешкають в Україні і сусідніх з нею країнах.

Література

1. Московичи С. Социальные представления: исторический взгляд. *Психологический журнал*. 1995. Т.16. №1. С. 3–15. Московичи С. Социальные представления: исторический взгляд. *Психологический журнал*. 1995. – Т. 16. – №2. С. 3–14.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания. М.: Аспект Пресс, 2000.
3. Слющинский, Б. (2016). Міжкультурна комунікація як регулятор міжособистісних відносин суспільства. (in Ukrainian). *Нова парадигма*, вип. 130, pp. 82–91.